

Irena AVSENIK NABERGOJ, *Ljubezan in krivda Ivana Cankarja*, Kultura, Mladinska knjiga Založba, Ljubljana, Zagreb, Beograd, Sarajevo, Skopje, Sofija, 2005., 794 str.

Najveća slovenska izdavačka kuća, Mladinska knjiga, objavila je originalnu knjigu slovenistice dr. Irene Avsenik Nabergoj pod naslovom *Ljubezan in krivda Ivana Cankarja* (Ljubav i krivnja Ivana Cankara). Djelo je nastalo u godinama 1999.–2003., kada je autorica bila članica istraživačke skupine programa *Krivda in sprava* (Krivnja i pomirenje) pod vodstvom odgovornog nositelja akademika prof. dr. Jože Krašovca, profesora egzegeze Starog zavjeta na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Doktorandski studij upisala je na Odsjeku za slovenistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i pripremila disertaciju pod naslovom *Greh, krivda, kazna i oduševljenje pri Ivanu Cankarju* (Griješ, krivnja, kazna i opraštanje kod Ivana Cankara). Cjelovitu studiju navedene tematike (623 stranice) uspješno je obranila 3. veljače 2004. Prije objavljivanja autorica je cijelo djelo temeljito pregledala, dopunila i uskladila te se bolje usredotočila na značajnu Cankarovu ispovjednu crtu. Knjiga se dijeli na sljedeće odsjeke: Uvod; Prvi dio: Krivnja i pokajanje u ispovjedima ljubavi prema majci; Drugi dio: Čeznja i krivnja u doživljavanju ljubavi prema ženi; Treći dio: Krivnja, kazna i opraštanje u odnosu prema bližnjemu i obitelji; Četvrti dio: Griješ, krivnja, kazna i opraštanje u odnosu prema Bogu; Sažetak; Summary; Bibliografija.

Dr. Irena Avsenik Nabergoj napravila je duboku i komparativno tematski usmjerenu analizu cjelovitog Cankarova književnog opusa, proučivši više znanstvenih djela s područja metodologije, literar-

ne kritike i srodnih humanističkih znanosti kako bi mogla vjerodostojno upoznati unutarnju povezanost između tematike grijeha, krivnje, kazne i pomirenja u djelima Ivana Cankara. Analiza Cankarovih književnih djela otkrila je duboku piščevu usidrenost u starogrčkom, kršćanskom i suvremenom književnom, filozofskom i teološkom svijetu vjerovanja, motiva i vrijednosti. Cankarov specifičan književni stil crpi mnogo simboličnih prvina zbog čega pojmovi grijeh, krivnja i pomirenje često nisu doslovno izraženi a ipak prožimaju Cankarovo djelo kao jedna od središnjih tematika. U redakciji disertacije za tisak autorica je pristupila uvodu tako da se jasno vidi odnos između piščeva ispovijedanja i načina uporabe simbola. Dalje je upozorila na odgovarajući odnos između Cankarove originalnosti i europskih utjecaja. U predstavljanju Cankarovih djela u četiri dijela monografije značajna je bila autoričina odluka da otkrije razvoj njegova doživljavanja grijeha, krivnje i opraštanja ili pomirenja od prvih piščevih književnih zapisa sve do njegove posljednje knjige *Podoba iz sanj*, *Slike iz snova*. Na početku Cankara snažno označava katoličko okruženje mladenačkog stvaranja i siromaštvo njegove obitelji (1892.–1899.) Slijedio je piščev život u siromašnom predgrađu Beča (1899.–1909.). Nakon povratka u domovinu sklonio se u Rožnik gdje je proživio posljednje stvaralačko razdoblje i godine Prvog svjetskog rata (1909.–1918.). U analizi piščevih autobiografskih djela autorica se osobito oslanja i na njegovu korespondenciju.

Prvi dio monografije. U uvodu autorica postavlja hipotezu o autentičnosti unutarnjih doživljaja koje Cankar opisuje u autobiografskim naracijama o majci. Cankar svoju majku opisuje kao dvojaku osobnost, kao sjetno i nemilosrdno biće koje mu oduzima osobnu slobodu i kao sveticu koja

ga nadahnjuje najplemenitijim osjećajima vjere u pobjedu dobra nad zlom te mu daje životni polet, čvrstinu i oslonac. Na drugoj strani sebe opisuje kao svojeglavo i sebično dijete koje je svoju majku ujedno ljubilo i odbijalo. Tu je temelj za Cankarovu svijest krivnje pred majkom i težnje za njezinom toplinom. Koliko više Cankar opisuje svoju majku kao idealan lik, a sebe optužuje sve do mučenja, toliko se više postavlja pitanje ne postaje li osobno doživljavanje s time više fikcija nego istina. Analiza Cankarovih autobiografskih djela o majci autoricu dovodi do zaključka da pisac u njima izražava najdublju neodgodivu potrebu unutarnjeg pročišćenja života. Iz svih se djela uzdiže Cankarov autentičan duh koji prevladava životne poteškoće i razočaranja te nezaustavljivim žarom otkriva prijelaz iz poteškoća u milost.

Drugi dio monografije. Cankarovo doživljavanje majke usko je povezano s njegovom ljubavi prema ženi. Idealnu ženu opisuje prema osobitostima svoje majke. Usprkos naglašenoj potrebi za kontaktima sa ženama i doživljaju silne moći spolnog nagona Cankar u opisima doživljava ljubavi na različite načine razotkriva strah pred intimnošću; ni u jednoj ženi ne nalazi idealnu kombinaciju duhovne dražesnosti i spolne privlačnosti. Zato se ni s jednom ženom konačno ne veže, svaki kontakt završava razočaranjem s obje strane i posebno osjećajem krivnje kod pisca. U opisima odnosa između muškarca i žene prevladava osjećaj slabosti, duševne zasljepljenosti, stida i krivnje. Pažljivo čitanje Cankarovih djela govori da razlog tog stanja nije u psihološkoj smetnji, u potisnutoj seksualnosti nego više u piščevoj tankoćutnosti za apsolutnim glasom savjesti i neospornoj naravnoj težnji čovjekova bića prema višemu. Cankar je duboko osjećao unutarnju nedostatnost erosa za čovjekovu trajnu sreću. Usprkos tomu ga je zbog konta-

kata sa ženama trajno opterećivao osjećaj krivnje i svijest neizbježive kazne. Krivnja i kazna su također neizbježne kad osjetljiva osoba koja se veže uz drugu, u njoj otkrije više tromosti nego želje za milošću pa od nje bježi. To je jedan od značajnih vidika istine u sudbini ljubavi. Po značenju daleko ga nadilaze ona Cankarova djela u kojima opisuje ljude koji su se u težnji za višim, nadnaravnim, služeći se molitvom i prihvaćajući trpljenje izdigli iznad tromosti svijeta, duhovno se sasvim preporodili i već na zemlji doživjeli ljubav u pravom značenju riječi. U presjeku Cankarovih djela te vrste pokazuje se stupnjevitost u doživljavanju vrijednosti koje su pisca životno okarakterizirale: žena, majka, domovina, Bog. U rassetosti između tromosti i milosti leže temelji Cankarova duhovnog svijeta, izvori njegove najveće ljubavi i razlozi za njegovu najveće trpljenje. Konačno je samo Bog onaj koji ga svojom milošću lako izbavlja od »bolesti«, prevelike navezanosti na prizemno.

Treći dio monografije. Većina Cankarovih djela proučava pitanje odnosa prema bližnjemu i obitelji. Sva velika djela moralne i socijalne kritike pokazuju da je Cankar imao izuzetnu sposobnost dubokog uvida u čovjekovu slabost kao posljedicu iracionalnih sila u sve vrste boli koje uzrokuje čovjekovo trpljenje, prije svega doživljaj različitih krivica koje su plod čovjekova sebeljublja, a uzrokuje ih sebična čovjekova želja za vlašću, te posebice u skrivena i nenadomjestiva djelovanja čovjekove svijesti koju priznaje kao najviše praktično etično vodstvo i moralno načelo. Cankar je duboko svjestan da si pravi umjetnik stvara osobno moralno stanovište da lako »drži ... životu ogledalo; da pokazuje poštenju njegove crte, grijehu njegovu sliku, svom vremenu i obitelji njihov oblik i otisak« (William Shakespeare, *Hamlet*). Cankar jasno vidi da čovjek ne zna upravljati svojim

ugledom i slobodom; u poplavi različitih vrijednosti najčešće izabire one koje odgovaraju njegovim sebičnim sklonostima. Među svim slovenskim piscima on je najdublje prodro u skriveno djelovanje čovjekove svijesti i razotkrio je sve boje njezine neumoljive unutarnje sudbine. Ni jedno iskušenje, da si život olakša kompromisima, nije ga omamilo, radije je stalno birao teži put u dosljednom poštivanju glasa savjesti. Tako mu je bio podaren uvid u veličinu najvišeg stupnja slobode, vjera u nužnost svjesne istine, potreba za potpunom životnom i umjetničkom istinitošću. U socijalnoj i moralnoj kritici Cankar uvažava osnovni kršćanski stav da je samo Bog pravedan pa prema tome samo on pravedno sudi svakog čovjeka. Cankar je najbolje preuzeo moralni lik Krista koji je bio osuđen bez krivice te svojom smrću spasio sve ljude. U tom je duhovnom horizontu sazrela njegova vjera da je čovjekova potreba za opraštanjem i pomirenjem najjača, kao što se traži pravednom naknadom.

Četvrti dio monografije. Duboki odnos prema Bogu izlazi iz većine Cankarovih djela, no u nekim djelima on govori neposredno o Bogu i pritom o grijehu, krivnji, kazni i opraštanju. Makar je u nekim djelima oštro šibao Crkvu kao ustanovu, nikad nije izrazio sumnju u Božju opstojnost. Naprotiv, u prethodnici njegova pisanja stoji težnja za višim po besmrtnosti i uskrsnuću, po uzdignuću Bogu i konačnom pomirenju s Bogom i ljudima. Propuštanje molitve i općenito religioznog života u Cankarovoj je duši izvor osjećaja krivnje pred Bogom. Usprkos tomu na mjestu je pitanje koliko pisac piše o Bogu proživljeno na osnovi svojeg osobnog osjećanja i svojih intimnih religioznih doživljaja, a koliko možda pod utjecajem književnih smjerova svoga vremena i općenito kršćanske kulture koja prožima čitavu Europu. Je li Cankarovo pisanje o Bogu, o Kristovom trplje-

nju i spasenju i općenito o grijehu, krivnji, kazni i opraštanju samo prispodoba ili je riječ o iskrenom izrazu njegova duhovnog svijeta iz navezanosti s duhovnim korijenima čovjekova bića? U rješavanju tog pitanja od velikog su uporišta Cankarova pisma, prije svega bratu Karlu koji je kao svećenik djelovao u Sarajevskoj biskupiji i svjedočenje njegova bratića Izidora Cankara koji u Ivanu Cankaru vidi »objektivnu povijesnu pojavu«. No najpouzdaniji vodič su njegova književna djela jer u njima pisac dopire najdublje u religiozno-etičnu srž čovjekove duše. Autorica studije je shodno djelu pristupala analizi tako da sama djela izriču najbolji vjerojatan odgovor, jer nesumnjivo otkrivaju Cankarov apsolutan osjećaj za nedodirljivost čovjekove individualne svijesti, vjeru u prekogrobni život i ispovijest opstojnosti Boga kao jedinog bez sumnje poznatog mjerila pravednosti i jedinog temelja nade, da čovjek kao pojedinac i čovječanstvo kao cjelina postižu pomirenje.

Opća sintetička ocjena. Odnose između tematike grijeha, krivnje, kazne i opraštanja moguće je uvjerljivo otkriti samo uz odgovarajuću analizu cjelokupnog piščeva opusa. Dr. Irena Avsenik Nabergoj sva djela Ivana Cankara analizira tako da u potpunosti jednostavno progovara sam Cankar s atraktivnošću svojih tema i oblika. Temeljito čitanje Cankarovih djela govori da pisac sve svoje osjećaje i sve svoje stavove gradi na općem vrednovanju moralnog zakona da slabome čovjeku otkrije postojani smisao njegova života i da onkraj drama traženja smisla života jasno vidi domovinu konačnog pomirenja. Odlučujuće pravilo čovjekova odlučivanja jest bezuvjetna naredba savjesti koja djeluje u egzistencijalnoj srži čovjekova bića. Cankar priznaje samo puninu Božje a ne i čovjekove pravednosti, zato su za njega čovjekova moralnost i vjernost istini apsolutne i autonom-

ne vrijednosti. Ona određuje čovjekovo dostojanstvo i omogućuje mu da ostvari sama sebe na najvišoj duhovnoj razini. Iz svih Cankarovih djela proizlazi poruka da ravnanje po savjesti izmiruje čovjeka, a ravnanje po sebičnim i samovoljnim sklonostima stavlja ga u duboki nemir. Cankarovo osobno moralno stanjalište je u potpunosti isprepleteno religioznim kontekstom Svetoga pisma, židovsko-kršćanskog tumačenja i brojnih religioznih pisaca. Za objašnjenje te pozadine između ostaloga govori često posezanje za biblijskim izrazima.

Autobiografska karakteristika. Većina Cankarovih djela svjedoči da su književna djela određeni oblik autobiografije. Ivan Cankar je klasik slovenskog realizma i povezuje teme o čovjekovu trpljenju i težnji za konačnim rješenjem nezadovoljnog stanja s oštrom moralnom i socijalnom kritikom. Likovi koje opisuje pokazuju neposrednost iskustva, strasno sukobljavanje s istinom, vrlo snažan praktičan i etičan osjećaj za dubinu njihovih slutnji. Na različite se načine pokazuje da njihove značajke odražavaju piščev vlastiti značaj, a to potvrđuje Cankarove brojne izjave da je namjeravao izraziti sama sebe u svim dimenzijama svoje vlastite osobnosti. Htio je izraziti etična, religiozna i društvena pitanja iz konačne perspektive. Likovi koji nastupaju u njegovim djelima često su vrlo nježni, osjećajni i skromni muškarci i žene koji teže za idealom najvećeg dobra, makar im nije podarena potrebna unutarnja snaga da bi ostvarili svoje ideale. Njihovi ih osjećaji i strasti često tako preuzimaju da njihovo djelovanje završava u vrtlogu realizma i tragedije.

Opći utjecaji na pisca. Ivan Cankar je duhovni genij koji je u doživljavanju postojećih konflikata prodro do posljednjih istinitosti: to se govori u razapetosti između mogućnosti pada dolje, što je onkraj čo-

vjekovih nizina, i uspona prema gore što je onkraj čovjekovih visina. Ta se dvojakost čini najistinskijom zbiljom čovjekove osobnosti, te stoga tajne doživljavanja čovjekove krivnje i milosti izbavljenja u Bogu nijedna analiza ili teorija ne može jasno obrazložiti. Autorica dakle opravdano upozorava na ograničenja teoretske prosudbe autentičnosti najdubljih doživljaja u rasponu između krivnje i pomirenja. Navođenje nazora teoretičara filozofije, psihologije i teologije istraživačici književnih djela pomaže ostvariti pouzdanu osnovu za kritičnu ocjenu temeljnog pitanja: Koliko Cankarova djela odražavaju životni kontakt s europskom književnošću i nekim djelima filozofske, psihološke i teološke naravi; koliko je pisac izvorna književna osobnost i kakav je odnos između oblika i sadržaja? Taj glavni cilj istraživanja zahtijeva da autorica u analizi pojedinih djela tematiku primjereno osvjetli odlomcima iz samih Cankarovih djela. Analiza je posvuda realna, pa ipak puna književnog žara autoričnog individualnog stila. Analiza svih značajnijih Cankarovih djela prema glavnim tematskim strukturama s različitim vidicima jasno pokazuje razvoj tematike i motivacije grijeha, krivnje, kazne i opraštanja u Cankarovom pred-bečkom, preko-bečkom i ljubljanskom razdoblju.

Autorica studijom o Ivanu Cankaru čitatelja mjestimice suočava s pitanjem može bitnih utjecaja književnih predaja i osvjedočeno zaključuje da je Cankar, usprkos očitom dubokom kontaktu s djelima nekih pisaca iz antike i suvremenog svijeta, teme i likove tako organski uključio u svoje književne simfonije, da granice između njegova i tuđeg nije moguće uvjerljivo označiti. To djelovanje obvezuje svakog tumača njegovih djela. Erich Auerbach u Epilogu svoje knjige *Mimesis* karakteristično naglašava da su ga u oživljavanju europske književnosti u rasponu od antike

do danas vodili sami tekstovi. Tako postupaju i svi drugi veliki tumači književnih i drugih umjetničkih djela. Dr. Irena Avsenik Nabergoj instinktivno slijedi poruke konteksta i prihvaća se analize prije nego li se dade smesti postojećim studijama. Tako ima otvoren najpouzdaniji put do prvog izlaganja autora i istine koju on pokušava rasprostrijeti pred čitatelja. To dokazuje zašto na početak svoje monografije stavlja tako brojne Cankarove vlastite izjave o ispovjednoj naravi njegova pisanja. Pažljiva je prema simbolima i metaforama koje govore o nekoj stvari na način koji pokazuje drugu, uzvišenu razinu da tako čitatelja povede u opširniju perspektivu produbljenja teksta i konteksta.

Utjecaj Svetoga pisma. Dr. Irena Avsenik Nabergoj u predstavljanje Cankarovih djela uključuje i biblijske teme, metafore i tipologije. Vidljivo je da je Ivan Cankar uzimao Sveto pismo u njegovoj najdubljoj priopćenoj biti kao knjigu očekivanja novih istinitosti koje shvaća samo onaj čovjekov duh kojeg privlače najviši ideali i najdublji razlozi za međuljudske osjećaje. U Svetom pismu etika dobiva sjaj metaetike jer je nadahnjuje duboka solidarnost s patnicima, s onima koji gladuju i žedaju za pravednošću. Kao što su u Svetom pismu tako su i u Cankarovim djelima otkrivene visine i dubine čovjekove duše u njihovoj punoj istinitosti. Mi ljudi živimo u povijesti koja se mijenja i razvija, u svojem se tijeku ne obazire mnogo na neizrecivu bit pojedinih čovjekovih karakteristika i sudbina. Ivan Cankar, slično kao i brojni biblijski pisci, otkriva svu neobuzdanu snagu strasti i težnji pojedinih ljudi koji u nekim okolnostima potpuno razgolićuju svoju nutrinu. Uloga biblijskih metafora jest u opisivaju nasuprotnih osnovnih čovjekovih sudbina u velikom i malom rasponu spoznaje, u čvrstoći nade i ništavosti beznadnog lutanja. U djelima Ivana Cankara pre-

lievaju se kontrastne boje čovjekovih strasti i težnji te stvaraju tipologiju i raspodjelu iz životnih uvjeta koji su onkraj viđenja i u čovjekovoj duši dokidaju sve prepreke i granice. Tako duboko oživljavanje čovjekovog bivovanja koje prelazi posljednje granice naše životne istinitosti je objedinjena snaga koja je urodila uzvišenim stilom značajnim za raznovrsne biblijske spise i većinu Cankarovih djela.

Jože Krašovec
sa slovenskog preveo
Nikola Hohnjec

MARIJAN VUGDELIJA,
Politička ili društvena dimenzija
biblijske vjere, Biblioteka »Službe
Božje« 52, Split, 2005., 243 str.

Cilj knjige. Ova knjiga poznatog hrvatskog bibličara i pročelnika katedre za Novi zavjet Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Splitu, prof. dr. Marijana Vugdelije, ofm, posvećena je prvom predsjedniku Republike Hrvatske, dr. Franji Tuđmanu, u znak zahvalnosti za njegov »nemjerljivi doprinos uspostavi slobodne i neovisne države Hrvatske«.

U predgovoru autor ukazuje da je tema odnosa biblijske vjere i politike postala u Hrvatskoj posebno aktualna od demokratskih promjena 1990. Jer je biblijska obrada ove teme na hrvatskom govornom području oskudna i parcijalna, autor si je postavio cilj da na sustavan i iscrpan način obradi ovu važnu temu, polazeći od ključnih biblijskih tekstova (str. 7).

Sadržaj knjige. Knjiga se sastoji od četiri glavna dijela. Prvi dio knjige naslovljen je »Politička dimenzija vjere u Starom zavjetu« (str. 14–51), a sastoji se od tri po-